

Lagrådsremiss

Ändringar i handläggningen av ungdomsmål m.m.

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 30 november 2000

Lars-Erik Lövdén

Cecilia Renfors
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

I lagrådsremissen föreslår regeringen ett antal ändringar i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. I syfte att möjliggöra för företrädare för socialtjänsten att i ökad utsträckning delta vid lagföringen av unga lagöverträdare föreslås att domstolarna skall underrätta socialtjänsten om tidpunkt för huvudförhandling i de fall socialtjänstens yttrande har inhämtats av åklagare eller domstol. Vidare föreslås att kravet på att de lagfarna domare och nämndemän som prövar mål enligt lagen om unga lagöverträdare skall vara särskilt lämpade för uppgiften skall tas bort. För att bibehålla specialiseringen föreslås i stället att de lagfarna domare och nämndemän som prövar sådana mål skall vara särskilt förordnade. Tillämpningsområdet för den särskilda bestämmelsen om offentlig försvarare vidgas också.

Vidare föreslås åtgärder för att förbättra handläggningen av ärenden som gäller brott begångna av barn som inte har fyllt 15 år. I den delen föreslås att ett särskilt skyndsamhetskrav skall införas, att utredningen skall ledas av en särskilt lämpad polisman eller åklagare och att den unge vid återfall om möjligt skall ställas inför samma polisman eller åklagare. Det föreslås också att polisens möjligheter att vidta inledande utredningsåtgärder skall vidgas. I syfte att tydliggöra vikten av vårdnadshavarnas medverkan föreslås att dessa skall kallas till förhör med den unge.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2001.

Innehållsförteckning

1	Beslut.....	3
2	Lagtext	4
2.1	Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	4
2.2	Förslag till lag om ändring i telelagen (1993:597)	7
2.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.	9
3	Ärendet och dess beredning	10
4	Bakgrund.....	10
5	Överväganden och förslag	11
5.1	Utredningsförfarandet	11
5.1.1	Samarbetsfrågor	11
5.1.2	Handläggningstiden.....	14
5.2	Socialtjänstens yttranden.....	16
5.3	Frågor om åtalsunderlåtelse.....	17
5.4	Förfarandet i domstol	18
5.4.1	Domstolarnas handläggning av ungdomsmål ..	18
5.4.2	Socialnämndens medverkan.....	21
5.5	Offentlig försvarare	22
5.6	Brottsmisstänkta barn under 15 år.....	24
5.6.1	Inledning	24
5.6.2	Krav på skyndsamhet	25
5.6.3	Polisens möjligheter att vidta inledande utredningsåtgärder.....	26
5.6.4	Specialisering inom polis- och åklagarmyndighet.....	27
5.6.5	Vårdnadshavarens medverkan.....	28
6	Ikraftträdande	29
7	Ekonomiska konsekvenser.....	29
8	Författningskommentar.....	29
8.1	Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	29
8.2	Förslaget till lag om ändring i telelagen (1993:597)	31
8.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.	32
Bilaga 1	Lagförslagen i betänkandet Handläggning av ungdomsmål – en utvärdering av 1995 års ungdomsmålsreform (SOU 1999:108)	33
Bilaga 2	Remissinstanser som yttrat sig över betänkandet Handläggning av ungdomsmål – en utvärdering av 1995 års ungdomsmålsreform.....	36

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,
2. lag om ändring i telelagen (1993:597),
3. lag om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

dels att nuvarande 33–37 §§ skall betecknas 34–38 §§,

dels att 24–26, 31 och den nya 34 §§ skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 33 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

För en *tilltalad* som inte har fyllt arton år skall offentlig försvarare förordnas, om det inte är uppenbart att han saknar behov av försvarare.

Föreslagen lydelse

24 §¹

För en *misstänkt* som inte har fyllt arton år skall offentlig försvarare förordnas, om det inte är uppenbart att han saknar behov av försvarare. *När offentlig försvarare skall förordnas, skall undersökningsledaren göra anmälan om det hos rätten.*

25 §²

Mål i tingsrätt och hovrätt mot den som inte har fyllt tjuogoett år skall, om det inte möter hinder, handläggas av lagfarna domare som, *med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare, är särskilt lämpade för uppgiften.* Detsamma skall gälla i fråga om nämndemän som anlitas för tjänstgöring i sådana mål.

Mål i tingsrätt och hovrätt mot den som inte har fyllt tjuogoett år skall, om det inte möter hinder, handläggas av lagfarna domare som *är särskilt förordnade för det av domstolen.* Detsamma skall gälla i fråga om nämndemän som anlitas för tjänstgöring i sådana mål.

I mål som rör brott på vilket endast böter kan följa får andra än dem som avses i första stycket anlitas.

26 §³

När åtal väcks mot den som inte har fyllt arton år, skall tingsrätten underrätta vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård

¹ Senaste lydelse 1994:1760.

² Senaste lydelse 1994:1760.

³ Senaste lydelse 1994:1760.

och fostran om åtalet och om tidpunkten för huvudförhandlingen, om det inte finns särskilda skäl mot det.

Om yttrande som avses i 11 § skall lämnas eller har lämnats av socialnämnden, skall rätten underätta nämnden om tidpunkten för huvudförhandlingen.

Om åtalet avser ett brott på vilket fängelse kan följa, skall vårdnadshavaren eller annan som avses i första stycket, höras i målet, om det kan ske och det inte finns särskilda skäl mot det.

Vårdnadshavare eller annan som höras enligt *andra* stycket har rätt till ersättning och förskott enligt vad som är föreskrivet om vittne. Ersättningen skall betalas av staten.

Vårdnadshavare eller annan som höras enligt *tredje* stycket har rätt till ersättning och förskott enligt vad som är föreskrivet om vittne. Ersättningen skall betalas av staten.

31 §⁴

Kan någon misstänkas för att före femton års ålder ha begått ett brott får utredning rörande brottet inledas

1. om en utredning kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser med avseende på den unge,
2. om det behövs för att klarlägga om någon som har fyllt femton år har tagit del i brottet,
3. om det behövs för att efterforska gods som har åtkommits genom brottet, eller
4. om det annars är av särskild vikt att en utredning äger rum.

Har den unge inte fyllt tolv år får utredning inledas endast om det finns synnerliga skäl.

Den unges vårdnadshavare och socialnämnden skall omedelbart underrättas om att en utredning har inletts. Underrättelse till vårdnadshavaren får dock underlåtas, om det finns särskilda skäl mot en underrättelse.

32 §⁵

Bestämmelserna om förundersökning i 23 kap. 3 §, 4 §, 6 12 §§, 13 § första stycket och andra stycket andra och tredje meningarna, 14 §, 17 §, 18 § andra stycket, 19 §, 21 § och 24 § rättegångsbalken skall i tillämpliga delar gälla beträffande sådan utredning som avses i 31 §.

En utredning som avses i 31 § skall bedrivas med särskild skyndsamhet.

Utredningen skall, om det inte möter hinder, ledas av en åklagare

⁴ Senaste lydelse 1994:1760.

⁵ Senaste lydelse 1994:1760.

eller polisman som, med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare, är särskilt lämpad för uppgiften.

Har den unge tidigare varit föremål för utredning enligt 31 §, skall om möjligt samma åklagare och polismän anlitas för den nya utredningen.

33 §

Den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård eller fostran skall omedelbart underrättas om att en utredning som avses i 31 § har inletts samt kallas till förhör som hålls med den unge, om detta inte är till men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl mot det.

34 §⁶

Under utredning som avses i 31 § skall, om det inte möter hinder, företrädare för socialtjänsten närvara vid förhör med den unge.

Innan socialnämnden har yttrat sig om betydelsen av en utredning enligt 31 § första stycket 1, får utredningen inte omfatta annan åtgärd än förhör med den unge. Om brottsmisstanken kvarstår efter förhöret, skall protokoll över detta omgående sändas till socialnämnden.

Socialnämnden skall omedelbart underrättas om att en utredning som avses i 31 § har inletts. Vid förhör med den unge skall företrädare för socialtjänsten närvara, om det inte möter hinder.

Innan socialnämnden har yttrat sig om betydelsen av en utredning enligt 31 § första stycket 1, får utredningen inte omfatta annan åtgärd än förhör med den unge. Om det finns särskilda skäl får dock även andra åtgärder vidtas. Om brottsmisstanken kvarstår efter förhöret med den unge och efter andra vidtagna åtgärder, skall protokoll över förhöret och åtgärderna omgående sändas till socialnämnden.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2001.

⁶ Senaste lydelse av tidigare 33 § 1994:1760.

2.2 Förslag till lag om ändring i telelagen (1993:597)

Härigenom föreskrivs att 47 § telelagen (1993:597) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

47 §⁷

Den som driver televerksamhet och därvid har fått del av eller tillgång till uppgift som avses i 45 § första stycket skall på begäran lämna

1. uppgift som avses i 45 § första stycket 1 till en myndighet som i ett särskilt fall behöver en sådan uppgift för delgivning enligt delgivningslagen (1970:428), om myndigheten finner att det kan antas att den som söks för delgivning håller sig undan eller att det annars finns synnerliga skäl,

2. uppgift som avses i 45 § första stycket 1 och som angår misstanke om brott till åklagarmyndighet, polismyndighet eller någon annan myndighet som skall ingripa mot brottet, om fängelse är föreskrivet för brottet och detta enligt myndighetens bedömning kan föranleda annan påföljd än böter,

3. uppgift som avses i 45 § första stycket 3 och som angår misstanke om brott till åklagarmyndighet, polismyndighet eller någon annan myndighet som skall ingripa mot brottet, om det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år,

4. uppgift som avses i 45 § första stycket 1 till en kronofogdemyndighet som behöver uppgiften i exekutiv verksamhet, om myndigheten finner att uppgiften är av väsentlig betydelse för handläggningen av ett ärende,

5. uppgift som avses i 45 § första stycket 1 till en skattemyndighet som behöver uppgiften i verksamhet som avser kontroll av skatt eller avgift eller i utredning om rätt folkbokföringsort enligt folkbokföringslagen (1991:481), om myndigheten finner att uppgiften är av väsentlig betydelse för handläggningen av ett ärende,

6. uppgift som avses i 45 § första stycket 1 till polismyndighet, om myndigheten finner att uppgiften behövs i samband med underrättelse, efterforskning eller identifiering vid olyckor eller dödsfall eller för att myndigheten skall kunna fullgöra uppgift som avses i 12 § polislagen (1984:387),

7. uppgift som avses i 45 § första stycket 1 till polismyndighet eller åklagarmyndighet, om myndigheten finner att uppgiften behövs i ett särskilt fall för att myndigheten skall kunna fullgöra underrättelseskyldighet enligt 31 § tredje stycket lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,

7. uppgift som avses i 45 § första stycket 1 till polismyndighet eller åklagarmyndighet, om myndigheten finner att uppgiften behövs i ett särskilt fall för att myndigheten skall kunna fullgöra underrättelseskyldighet enligt 33 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,

⁷ Senaste lydelse 1999:578.

8. uppgift som avses i 45 § första stycket 1 och 3 till regional alarmeringscentral som avses i lagen (1981:1104) om verksamheten hos vissa regionala alarmeringscentraler.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2001.

2.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.

Härigenom föreskrivs att 23 § lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 §⁸

Med undantag för bestämmelserna i 16 § andra stycket och 17 § tillämpas vad som i denna lag sägs om den häktade även på

1. den som har anhållits eller gripits på grund av misstanke om brott,
2. den som har tagits in i häkte eller polisarrest för förpassning till kriminalvårdsanstalt,
3. den som har tillfälligt placerats i häkte med stöd av 23 § tredje stycket, 43 § första stycket tredje meningen eller 50 § tredje meningen lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt,
4. den som har omhändertagits enligt 28 kap. 11 § tredje stycket brottsbalken i avvaktan på att ett beslut om undanröjande av skyddstillsyn vinner laga kraft, och
5. den som med stöd av 9 § tredje stycket lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård tagits in i häkte eller polisarrest i väntan på förpassning till särskilt ungdomshem.

Denna lag tillämpas inte på den som har gripits enligt 34 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

Denna lag tillämpas inte på den som har gripits enligt 35 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2001.

⁸ Senaste lydelse 1998:612.

3 Ärendet och dess beredning

Den 16 april 1998 beslutade regeringen att tillsätta en särskild utredare för att utvärdera hur de nya regler om handläggning av ungdomsmål som trädde i kraft den 1 mars 1995 har tillämpats, om syftet med de reglerna har uppnåtts och vilka effekter i övrigt de nya reglerna har haft hos polis, åklagare och domstol samt inom socialtjänsten. Uppdraget skulle genomföras i huvudsak genom enkätundersökningar hos berörda myndigheter samt även hos advokater.

Utredningen överlämnade i september 1999 betänkandet *Handläggning av ungdomsmål – en utvärdering av 1995 års ungdomsreform* (SOU 1999:108). Utredningens lagförslag finns i *bilaga 1*.

Betänkandet har remissbehandlats. I *bilaga 2* finns en förteckning över remissinstanserna. Remissvaren och en remissammanställning finns tillgängliga i Justitiedepartementet (dnr 1999/4474).

4 Bakgrund

Ungdomsreformerna

Den 1 mars 1995 trädde nya regler i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) i kraft. Nyheterna rörde i första hand arbetet hos polis, åklagare och i domstol men också hos socialtjänsten. Reformen syftade till att åstadkomma en snabbare och bättre handläggning av mål och ärenden där personer under 18 år misstänks för brott. Reformen omfattade dock inte reglerna i 31–37 §§ LUL om förfaranden vid utredning av brott som har begåtts av den som inte fyllt 15 år.

De grundläggande avsikterna med de nya bestämmelserna var att förkorta tiden mellan brott och reaktion samt att skapa förutsättningar för ett förbättrat samarbete mellan de myndigheter som berörs när ungdomar misstänks för brott. Ytterligare en viktig ambition var att skapa förutsättningar för bättre kontakter med den unge och dennes föräldrar eller andra fostrare. Det övergripande syftet var att den nya ordningen skulle ha en viss brottsförebyggande effekt.

De nya reglerna rörde i huvudsak förundersökningen, personutredningen, handläggningen vid domstol och förfarandet vid beslut om åtalsunderlåtelse. Bland annat infördes en tidsfrist om fyra veckor, inom vilken förundersökningen för de något mer allvarliga ungdomsmålen skulle vara avslutad. Det infördes vidare bestämmelser om att de polismän, åklagare och domare som handlade ungdomsmål skulle, med avseende på intresse och fallenhet, vara särskilt lämpade för detta. En annan nyhet var att den unge vid återfall som huvudregel skulle få träffa samma polisman och åklagare. Vidare utökades de mål där åklagare skulle leda förundersökningen och åklagare fick också möjlighet att begära in yttranden från socialtjänsten under förundersökningen.

För att främja vårdnadshavarnas medverkan under rättsprocessen infördes regler om att dessa i normalfallet skulle kallas till de polisförhör

som hålls med den unge liksom i de flesta fall till huvudförhandlingen. Även socialtjänstens medverkan främjades genom att socialnämnden skulle underrättas i flertalet fall när en person under 18 år är skäligen misstänkt för brott.

Reglerna om åtalsunderlåtelse ändrades bl.a. på så sätt att vid bedömningen om något allmänt intresse åsidosätts särskilt skall beaktas om den unge tidigare har gjort sig skyldig till brott.

Utredningens slutsatser

Enligt utredningen visar utfallet av dess enkätundersökning till övervägande del ett positivt resultat av 1995 års reform. De flesta enkätsvaren redovisar att kvaliteten på handläggningen av ungdomsmål är tillräckligt hög och har förbättrats i positiv riktning efter reformen. Svaren tyder enligt utredningen på att samarbetet mellan de berörda myndigheterna har förbättrats, att handläggningstiderna har förkortats och att specialiseringen har höjt kvaliteten på handläggningen. Även ambitionen att skapa förutsättningar för bättre kontakter med den unge och dennes föräldrar eller andra fostrare synes ha uppfyllts. Vissa brister påpekades dock i enkätsvaren. Främst anmärktes det på socialtjänstens handläggning och yttranden. Andra vanligt förekommande anmärkningar var att den tidsfrist som gäller för förundersökningen innebär problem för handläggningen. Från domstolarna framfördes också invändningar av principiell och praktisk art mot kravet att ungdomsmålen bara skall handläggas av särskilt lämpade domare.

5 Överväganden och förslag

5.1 Utredningsförfarandet

5.1.1 Samarbetsfrågor

Regeringens bedömning: Samarbetet mellan berörda myndigheter bör kunna förbättras ytterligare. Formerna för samarbetet bör inte författningsregleras, utan myndigheterna bör i stället finna lokala lösningar som passar förhållandena på orten. Att tillskapa lokala samverkansgrupper med representanter för de berörda myndigheterna kan vara ett lämpligt sätt att förbättra samarbetet.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De remissinstanser som har yttrat sig i frågan har ställt sig positiva till att lokala samverkansgrupper tillskapas för att förbättra samarbetet och menar också att formerna härför inte skall författningsregleras. *Rädda Barnen* menar dock att en författningsreglering behövs för att garantera en likvärdig behandling av barn och ungdomar. *Malmö tingsrätt* har anfört att försiktighet bör iakttas vad gäller domstolarnas medverkan i en samverkansgrupp, eftersom domstolarna har en mer självständig roll i förhållande till övriga

myndigheters brottsutredande eller brottsförebyggande arbete. *Svea hovrätt* har framfört att även advokater bör inbjudas att delta i samverkan.

Bakgrund

Ett av syftena med 1995 års ungdomsmålsreform var att skapa förutsättningar för ett förbättrat samarbete mellan de myndigheter som berörs när ungdomar misstänks för brott. En bestämmelse om samarbete mellan åklagare och polis finns i 2 § tredje stycket förundersökningskungörelsen (1947:948), enligt vilken åklagarna och polisen regelbundet skall samråda för att motverka dröjsmål i förundersökningar mot dem som inte har fyllt 18 år. Hur samarbetet skall gå till regleras inte på något annat sätt i författning.

Överväganden i samband med 1995 års reform

Frågan om samarbetet mellan de berörda myndigheterna borde författningsregleras berördes av Ungdomsbrottskommittén i dess betänkande *Reaktion mot ungdomsbrott* (SOU 1993:35 s. 256 ff.) Kommittén övervägde att skapa en fast organisation för samarbete genom att i författning föreskriva att det i varje kommun skall inrättas ett samarbetsorgan där företrädare för polis, åklagare, socialtjänst, frivårdsmyndighet m.fl. myndigheter skulle ingå. Ett sådant samarbetsorgan skulle sammanträda regelbundet och ha till uppgift att genom olika åtgärder verka för att samarbetet mellan myndigheterna utvecklades. Kommittén ansåg att det var viktigt att försöka finna fasta former för myndighetssamarbete på det brottsbeivrande planet och att det lämpligen kunde ske i form av samarbetsorgan. Kommittén menade att det på så sätt sannolikt skulle bli lättare att ordna gemensamma överläggningar mellan handläggare, gemensam fortbildning, lokala samarbetskonferenser, praktiktjänstgöring m.m., eftersom det då fanns ett forum för dessa frågor. Vidare uttalade kommittén att de diskussioner som skulle föras i samarbetsorganen inte borde avse enskilda ärenden, eftersom detta skulle kunna komma i konflikt med sekretessbestämmelser, utan mer ta sikte på riktlinjer för verksamheten och arbetet med unga lagöverträdare i stort. Kommittén ansåg dock att denna verksamhet, hur väsentlig den än var, inte genom författningsbestämmelser borde låsas fast i vissa former och till vissa från början inkopplade myndigheter och organisationer. Vidare anförde kommittén att verksamheten kunde läggas upp på mycket skiftande sätt beroende på kommunens storlek och behov och att det förmodligen skulle vara mycket svårt att finna en modell som passar varje kommun. Kommittén ville dock särskilt framhålla vikten av att myndigheterna verkar för att det skall komma till stånd någon form av fast organisation för att tillgodose det stora behov av samverkan som otvivelaktigt finns.

Av motiven till 1995 års ungdomsmålsreform (prop. 1994/95:12 s. 57 f.) framgår att regeringen delade kommitténs uppfattning när det gäller frågan om ett författningsreglerat samarbete. Regeringen uttalade att den verksamheten kan och bör läggas upp mycket skiftande beroende

på kommunens storlek och behov. Även regeringen framhöll vikten av att myndigheterna verkar för att det kommer till stånd någon form av fast organisation för att tillgodose det behov av samverkan som otvivelaktigt finns.

Utvärderingen

Enligt utredningen utvisar dess enkätsvar sammantaget att samarbetet mellan de berörda myndigheterna med undantag av tingsrätterna har förbättrats efter 1995 års ungdomsmålsreform. Dock har det från polisen, åklagarna och socialtjänsten framförts att samarbetet bör förbättras ytterligare. Att tingsrätternas kontakter med polis, åklagare och socialtjänst inte synes ha påverkats genom ungdomsmålsreformen kan enligt utredningen troligen förklaras med att domstolarna har en mer fristående roll i förhållande till de övriga.

Skälen för regeringens förslag

Enligt regeringens mening är det mycket viktigt att samarbetet fungerar för att handläggningen skall kunna fungera effektivt. Även om utredningens enkätresultat är positivt synes det finnas ett behov av att samarbetet förbättras ytterligare.

Genom ett förbättrat samarbete kan de olika myndigheterna få bättre kunskaper om varandras arbete och rutiner, vilket bör leda till att handläggningstiderna kan hållas och att handläggningen får högre kvalitet. Den ökade personkännedom som följer av ett närmare samarbete bör också innebära en snabbare handläggning och underlätta underhandskontakter. Ett fungerande samarbete bör även minska riskerna för att ärenden blir liggande eller inte överlämnas till rätt handläggare.

De skäl som regeringen framförde mot att författningsreglera samarbetet vid 1995 års ungdomsmålsreform gör sig allt jämt gällande. I stället för att författningsreglera samarbetet anser regeringen att myndigheterna bör finna lokala lösningar som passar förhållandena på orten. Det är väsentligt att så sker för att handläggningen av ungdomsmål skall kunna ske på ett effektivt sätt. Ett sätt kan vara att bilda sådana samverkansorgan som diskuterades av Ungdomsbrottskommittén. Med tanke på att polisens handläggning av ungdomsmål numera sällan är koncentrerad till en enhet framstår behovet av samverkansgrupper som större än tidigare. Dessa samverkansgrupper kan vara ett lämpligt forum för att arbeta fram lokala överenskommelser i syfte att förbättra handläggningen av ungdomsmål. Det förefaller naturligt att åklagarna eller polisen genom sina positioner i handläggningsskedjan är de som bör se till att sådana grupper bildas. Detta utesluter givetvis inte att initiativet tas från annat håll. Det väsentliga är att samverkansgrupper kommer till stånd och kan verka för ett förbättrat samarbete myndigheterna emellan. Samverkansgrupperna bör sammanträffa med viss regelbundenhet. Regeringen anser i likhet med *Malmö tingsrätt* att domstolarna har en mer fristående roll i förhållande till övriga myndigheter. Det bör därför inte krävas att dessa alltid ingår i samverkansgrupperna. Domstolarna bör

dock få tillfälle att närvara vid de möten med samverkansgrupperna där för domstolarna viktiga frågor kan komma att diskuteras.

Som *Svea hovrätt* framfört talar både sakliga och principiella skäl för att även advokater skall beredas möjlighet att delta i samverkansgrupperna. Även advokater bör därför inbjudas att närvara vid de möten med samverkansgrupperna om frågor skall diskuteras där advokater kan tillföra värdefulla synpunkter.

Ett samarbete genom lokala samverkansgrupper kommer att ta sikte på riktlinjer för verksamheten och arbetet med unga lagöverträdare i stort. Handläggningen av enskilda ärenden regleras i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Mot bakgrund därav finner regeringen att tillskapandet av lokala samverkansgrupper inte äventyrar en lika behandling av barn och ungdomar.

Regeringen avser att följa upp hur samarbetet mellan berörda myndigheter genom bl.a. lokala samverkansgrupper har fungerat.

5.1.2 Handläggningstiden

<p>Regeringens bedömning: Det finns inte skäl att ändra tidsfristerna för förundersökningens avslutande respektive handläggningen i domstol.</p>

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser ställer sig bakom utredningens bedömning. *Jönköpings tingsrätt* skulle välkomna en förlängning av tidsfristen i 29 § LUL och anser att det i vart fall bör införas en möjlighet att överskrida denna tidsfrist.

Skälen för regeringens bedömning: Enligt 4 § LUL skall en förundersökning mot den som inte har fyllt 18 år och som gäller brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader bedrivs med särskild skyndsamhet. Vidare sägs att förundersökningen skall avslutas och beslut i åtalsfrågan fattas så snart det kan ske och senast sex veckor från det att den unge har delgivits misstanke om brott. Slutligen föreskrivs att tidsfristen får överskridas endast om det är nödvändigt med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter. När 1995 års ungdomsreform trädde i kraft var tidsfristen i 4 § LUL fyra veckor. Den 1 januari 1999 utökades tidsfristen till sex veckor i samband med att påföljdssystemet för unga lagöverträdare reformerades.

Beträffande handläggningen i domstol föreskrivs i 29 § första stycket LUL att mål mot den som inte har fyllt 21 år skall handläggas skyndsamt. Huvudförhandlingen i mål med en tilltalad under 18 år skall enligt 29 § andra stycket LUL hållas inom två veckor från det att åtal väcks, om åtalet avser ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Tidsfristen får överskridas om förundersökningen bör kompletteras eller yttrande från sakkunnig eller annan förberedande åtgärd vidtas.

Enligt utredningen är det svårt att utläsa av enkätsvaren hur lång handläggningstiden normalt är i ungdomsmålen. Vad som kan utläsas är att den tidsfrist i 4 § LUL som gällde när enkäterna besvarades, dvs. fyra veckor, i de flesta fall kan hållas. Vidare tyder svaren på att handläggningen av de ungdomsmål för vilka tidsfristen inte gäller tar något längre tid. Detta synes särskilt gälla de mål där den misstänkte är över 18 år.

Enkäten visar vidare att det förekommer att tidsfristen i 4 § LUL överskrids. I vilken omfattning det förekommer är dock något oklart, eftersom svaren är varierande. Sammantaget tyder dock svaren från polisen och åklagarna på att det är relativt ovanligt att tidsfristen överskrids.

Orsakerna till att tidsfristen i 4 § LUL överskrids synes enligt enkätsvaren i de flesta fall vara de som angavs i motiven och då framför allt att målet avser flera misstänkta och omfattande brottslighet.

Både utredningens enkätundersökning och en undersökning som Brottsförebyggande rådet har genomfört visar att handläggningstiderna för ungdomsmål har minskat efter 1995 års ungdomsreform. Reformens syfte att minska handläggningstiderna synes således ha uppfyllts. Enkätsvaren tyder vidare på att minskningen har varit mest påtaglig beträffande de ungdomsmål som omfattas av tidsfristen i 4 § LUL. Enligt utredningens mening talar detta för att tidsfristen i sig har lett till en snabbare handläggning.

Det har framförts en del kritik mot tidsfristen i 4 § LUL. Från polisen har påpekats att tidsfristen kan påverka kvaliteten negativt; den upplevs som stressande och kan leda till sämre utredningar. Det har också anmärkts att tidsfristen är svår att hålla, att ärenden som rör lindrigare brott blir ”liggande” till förmån för sådana för vilka tidsfristen gäller och att man avvaktar att delge den unge misstanke för att undvika att tidsfristen börjar löpa. Även åklagarna har lämnat synpunkter som gäller tidsfristen. Det har påpekats att tidsfristen är för kort för att det skall vara möjligt att upprätthålla en hög kvalitet på utredningarna och att den bör ändras till en mer rimlig nivå. Åklagarna har vidare anmärkt bl.a. att det är ett problem att det är tidsfaktorn och inte utredningens behov som styr lagstiftningen.

Tidsfristen har som tidigare nämnts förlängts till sex veckor från den 1 januari 1999. I motiven till lagändringen (prop. 1997/98:96 s. 147) betonas att ungdomsmål alltid bör handläggas skyndsamt och att tiden mellan brottet och reaktionen bör vara så kort som möjligt. Skälet till ändringen var de ökade krav som ställs på socialtjänsten i och med att yttrandena skall ha ett utförligare innehåll än tidigare.

Med tanke på att tidsfristen i 4 § LUL ändrades så sent som den 1 januari 1999 finner regeringen inte skäl att föreslå någon ändring i 4 § LUL. Den undersökning som Brottsförebyggande rådet har genomfört tyder dessutom på att sex veckor kan vara en rimlig tid för att hinna avsluta en utredning.

Handläggningstiden i domstol ändrades genom 1995 års ungdomsreform endast på så sätt att de brottstyper som skall avgöras inom tidsfristen i 29 § andra stycket LUL utökades. Från tingsrätterna har påpekats att det kan vara svårt att sätta ut de mål där tidsfristen gäller till

huvudförhandling inom den föreskrivna tiden och att andra förhandlingar måste ställas in. Andra anmärkningar är att tingsrätten bör ha större frihet att bestämma när en huvudförhandling skall hållas och att en snabb handläggning hos domstolen medför många extra förhandlingsdagar. *Jönköpings tingsrätt* har i sitt remissyttrande instämt i den kritiken. Enligt regeringens mening är det väsentligt att tiden mellan brott och dom är så kort som möjligt. Vidare finns det som nämnts ovan – genom hänvisningen i 29 § andra stycket LUL till rättegångsbalkens bestämmelser om tidsfrister i mål där den tilltalade är häktad – en möjlighet att i vissa fall överskrida tidsfristen. Mot denna bakgrund anser regeringen att bestämmelsen i 29 § andra stycket LUL inte bör ändras.

5.2 Socialtjänstens yttranden

Regeringens bedömning: Det finns inte nu skäl att ändra reglerna om socialnämndens yttranden.

Utredningens bedömning är att de nya regler som sedan den 1 januari 1999 gäller för socialnämndens yttranden bör medföra att yttrandenas innehåll förbättras och att socialnämnden har tillräckligt med tid på sig för att upprätta fullgoda yttranden.

Remissinstanserna: De remissinstanser som har uttalat sig i frågan delar – med undantag av Statens institutionsstyrelse – utredningens bedömning. *Statens institutionsstyrelse* menar att systemet med vårdplaner i socialtjänstens yttranden som infördes den 1 januari 1999 inte har fungerat tillfredsställande under 1999, i vart fall i fråga om de ungdomar som tagits in för verkställighet av sluten ungdomsvård.

Skälen för regeringens bedömning: Genom 1995 års ungdoms-
målsreform infördes bestämmelser som innebär att yttranden från socialtjänsten i normalfallet skall inhämtas redan under förundersökningen för att få till stånd en snabbare handläggning. För att spara tid och arbete infördes också en möjlighet för åklagaren och domstolen att ge socialtjänsten upplysningar om hur yttrandet kan begränsas. I undantagsfall skulle yttrande kunna avges muntligen om det behövdes för att hålla tidsfristerna.

I fråga om den som misstänks för att ha begått brott innan han har fyllt 18 år skall åklagaren innan beslutet i åtalsfrågan hämta in yttrande från socialtjänsten om den unge har erkänt gärningen eller det annars finns skälig misstanke för att han har begått brottet (11 § första stycket LUL). Yttrande behöver inte inhämtas om brottet är ringa, om det är uppenbart att det finns förutsättningar för åtalsunderlåtelse eller om det annars är uppenbart obehövligt.

Bestämmelsen om vad socialtjänstens yttranden skall innehålla (11 § andra stycket LUL) har ändrats genom lagstiftning som trädde i kraft den 1 januari 1999 (prop 1997/98:96, bet. 1997/98:JuU21, rskr. 1997/98:275, SFS 1998:608). Yttrandet skall numera innehålla en redogörelse för vilka åtgärder nämnden tidigare har vidtagit i fråga om den unge. Vidare skall yttrandet innehålla en plan för de åtgärder som nämnden avser att vidta

beträffande den unge. Arten, omfattningen och varaktigheten av de åtgärder som nämnden avser att vidta skall framgå av planen. Med hänsyn till ändringarna beträffande yttranden utformning ansåg regeringen att det fanns behov att förlänga tidsfristen i 4 § LUL till sex veckor.

Enligt 12 § LUL skall åklagaren i sin begäran om yttrande ange inom vilken tid yttrandet skall lämnas. Om det är lämpligt kan han ge socialnämnden anvisningar om hur yttrandet kan begränsas. Kan nämnden inte lämna yttrandet inom den föreskrivna tiden får åklagaren medge att yttrandet lämnas senare. När åtalsunderlåtelse meddelas kan yttrandet i undantagsfall få lämnas muntligen vid delgivningen av beslutet.

Det har till utredningen framförts en del kritik beträffande socialtjänstens yttranden. Kritiken från åklagare, tingsrätter och advokater har främst varit hänförlig till yttrandenas innehåll. Åklagare har vidare anfört att det inte är ovanligt att socialtjänsten inte hinner komma in med yttrandet inom den angivna tiden. Socialtjänsten har anfört att man har för kort tid på sig för att upprätta fullgoda yttranden. Det bör dock anmärkas att utredningens enkätundersökning ägde rum i tiden före den ovan redovisade lagändringen den 1 januari 1999. Det har också påpekats från både åklagare och tingsrätter att de nya reglerna bör innebära förbättringar i det avseendet.

Statens institutionsstyrelse har i sitt remissyttrande anfört att det nya systemet med vårdplaner inte har fungerat efter lagändringen, i vart fall inte för de ungdomar som tagits in för verkställighet av slutna ungdomsvård. Statens institutionsstyrelse anser därför att det snarast bör undersökas vilka åtgärder som kan vidtas i syfte att uppnå en bättre rättssäkerhet och likformighet för unga lagöverträdare. *Socialstyrelsen* har i sitt yttrande bl.a. anfört att man under innevarande budgetår kommer att påbörja planeringen av allmänna råd och en handbok som kommer att beröra socialtjänstens yttranden till åklagare och domstolar.

Genom de ändringar som genomfördes den 1 januari 1999 skärptes kraven på socialnämndens yttranden och tidsfristen i 4 § LUL förlängdes också. Den enkätundersökning som utredningen genomfört avser tiden före dessa lagändringar. Statens institutionsstyrelses kritik riktas dock mot systemet i dess nya utformning. Regeringen avser att utvärdera de förändringar av påföljdssystemet för unga lagöverträdare som genomfördes den 1 januari 1999 och anser inte att det finns skäl att föreslå några ändringar innan en sådan utvärdering har gjorts.

5.3 Frågor om åtalsunderlåtelse

Regeringens bedömning: En mer enhetlig rättstillämpning beträffande bestämmelserna om åtalsunderlåtelse bör eftersträvas och åstadkommas genom att Riksåklagaren utfärdar nya allmänna råd om tillämpningen av dessa bestämmelser.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De remissinstanser som har uttalat sig i frågan har ingen annan synpunkt än att nya allmänna råd snarast bör utarbetas.

Skälen för regeringens bedömning: I samband med 1995 års ungdomsomsreform gjordes vissa förändringar såvitt avser reglerna om åtalsunderlåtelse. Tidigare gällde att åklagaren vid bedömningen om åtalsunderlåtelse skall meddelas särskilt skulle beakta den unges vilja att ersätta målsäganden för skada som har uppkommit genom brottet och att avhjälpa eller begränsa skadan. Åtalsunderlåtelse fick inte beslutas om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse åsidosattes. Vid 1995 års reform gjordes tillägget att det vid bedömningen om något allmänt intresse åsidosätts särskilt skall beaktas om den unge tidigare har gjort sig skyldig till brott. Vidare gavs möjlighet att beakta den unges vilja att på andra sätt gottgöra målsäganden.

Enligt utredningen utvisar dess enkätresultat stora variationer mellan de olika åklagarkamrarna när det gäller i vilken omfattning beslut om åtalsunderlåtelse meddelas. Enligt statistik från Riksåklagaren avseende perioden oktober 1997 – september 1998 varierar andelen beslut om åtalsunderlåtelse vid de olika åklagarmyndigheterna mellan 8,7 och 25,9 procent av samtliga avgjorda ärenden där den misstänkte är 15 – 17 år. Även andelen beslut att väcka åtal eller utfärda strafföreläggande varierar och ligger mellan 40,9 och 56,7 procent. Det kan givetvis finnas olika förklaringar till variationerna, men enligt utredningens mening varierar andelen åtalsunderlåtelser så mycket att det måste vara fråga om relativt stora skillnader i rättstillämpningen. I övrigt utvisar enkätresultatet enligt utredningen att de bestämmelser om åtalsunderlåtelse som infördes år 1995 tillämpas på det sätt som lagstiftaren avsett.

Det är med hänsyn till rättssäkerheten viktigt att bestämmelserna om åtalsunderlåtelse tillämpas så likartat som möjligt över landet. Regeringen anser att detta bäst uppnås genom att allmänna råd därom utfärdas. Riksåklagarens allmänna råd om åtalsunderlåtelse enligt lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (RÅC I:123) som meddelades i juni 1994 – således före 1995 års ungdomsomsreform – har upphört att gälla. Riksåklagaren planerar att utarbeta nya allmänna råd.

5.4 Förfarandet i domstol

5.4.1 Domstolarnas handläggning av ungdomsmål

Regeringens förslag: Kravet på särskild lämplighet för de lagfarna domarna och nämndemännen skall ersättas med en bestämmelse att de skall vara särskilt förordnade av domstolen.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens med den skillnaden att det genom utredningens förslag inte framgår vem som skall förordna domarna. Utredningen föreslog dessutom att specialiseringen för nämndemännen skulle tas bort helt.

Remissinstanserna: Bland andra *Domstolsverket*, *Socialnämnden i Kalmar kommun*, *Sveriges Advokatsamfund* och *Föreningen Sveriges*

Socialchefer tillstyrker förslaget. *Domstolsverket* ställer sig dock tveksam till den av utredningen föreslagna formuleringen, eftersom det är oklart vem som skall utfärda förordnandet. *Malmö tingsrätt* tillstyrker att kravet på särskild lämplighet tas bort och vill behålla specialiseringen, men anser att specialiseringen kan uppnås utan något krav på ett formellt förordnande för de domare som skall handlägga ungdomsmålen. *Svea hovrätt*, *Jönköpings tingsrätt*, *Jusek* och *Sveriges Domareförbund* tillstyrker också förslaget att kravet på särskild lämplighet tas bort men vill inte behålla någon form av specialisering i ungdomsmålen i domstolarna. *Nämndemännens riksförbund* avstyrker förslaget.

Skälen för regeringens förslag

Enligt 25 § LUL skall mål som avser den som inte har fyllt 21 år i tingsrätt och hovrätt handläggas av domare som med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare är särskilt lämpade för uppgiften. Detsamma gäller för nämndemän i dessa mål. I mål som rör brott där endast böter kan följa får dock andra domare och nämndemän anlitas. De mål som handläggs av domare enligt denna paragraf skall enligt förordningen (1994:1763) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare i tingsrätt och hovrätt fördelas på en eller flera särskilda ungdomsrotlar. Detta gäller dock inte vid de hovrätter eller de mindre tingsrätter där det skulle vara olägenheter med att införa sådana rotlar.

Skälen för 1995 års reform

När specialiseringen infördes angavs att det finns en rad fördelar med att det vid domstolarna finns särskilda domare som handlägger ungdomsmål (prop. 1994/95:12 s. 83). En sådan domare får särskild kunskap och stor erfarenhet av ungdomsmål. Det sägs också att det är särskilt viktigt att ordföranden vinnlägger sig om att vara klar, tydlig och pedagogisk. Vidare är det av stor betydelse att såväl ordföranden som rättens övriga ledamöter är väl insatta i kriminella ungdomars problem för att finna den adekvata påföljden. Ytterligare en fördel med ett begränsat antal domare i ungdomsmål är att det kan vara lättare att låta dessa få särskild utbildning i olika frågor som har med ungdomar att göra. Slutligen angavs att fördelarna med personkontinuitet, dvs. att den unge om han återkommer efter att ha begått nya brott möter samma person, gäller också i fråga om domare. Det angavs vidare att de argument som regeringen har gett uttryck för vad gäller specialiseringen av polis och åklagare i stora delar även har bärkraft när det gäller handläggningen i domstol (prop 1994/95:12 s. 53).

Utvärderingen

Några tingsrätter har anfört att specialiseringen har inneburit en viss effektivisering, att kvaliteten på handläggningen har höjts och att målen numera handläggs med betydligt större engagemang. Många tingsrätter har å andra sidan anfört att specialiseringen inte har inneburit någon

förändring för ungdomsmålen handläggning. De flesta tingsrätter har svarat att bestämmelsen i 25 § LUL att särskilt lämpade domare skall handlägga ungdomsmål inte tillämpas, att samtliga domare är lämpliga eller att vissa har utsetts utan att det har angetts några skäl därtill. Vidare har det stora flertalet tingsrätter anfört att det inte väljs ut några särskilda nämndemän eller att alla nämndemän anses lämpliga eller att i vart fall ingen kan anses olämplig. Nästan samtliga tingsrätter har dock uppgett att man anser sig ha tillgång till tillräckligt många lämpliga nämndemän.

Tingsrätterna har vidare lämnat synpunkter på olika praktiska svårigheter som anses förknippade med specialiseringen inom domstol. Det har framförts att det är en nackdel att andra domare som skall rycka in under t.ex. semestertider inte har ungdomsmålen aktuella för sig, vilket kan ge en kvalitetssänkande effekt. Andra påpekanden som har gjorts är att det är svårt att ordna en särskild ungdomsrotel på de mindre tingsrätterna, att det är svårt att samla en särskild ungdomsnämnd till extra ting, att det är psykiskt påfrestande att döma i enbart ungdomsmål, att det kan vara problem att hitta domare som är särskilt lämpade, att det principiellt kan ifrågasättas varför endast vissa domare skall anses lämpliga samt att det finns en risk att systemet med särskilda ungdomsdomare är svårt att förena med en förändrad domstolsorganisation med t.ex. storrotlar.

Bör specialiseringen bibehållas?

Det finns enligt regeringens uppfattning flera fördelar med att handläggningen av ungdomsmål är koncentrerad till vissa domare och rotlar. Visserligen har vikten av samarbete med berörda myndigheter inte samma tyngd för domstolarna som för polis och åklagare. Det finns dock andra skäl som talar för att ungdomsmålen bör speciallottas. En specialisering ger goda effekter i förhållande till de unga och deras föräldrar. Vidare höjs kvaliteten på handläggningen när handläggningen är koncentrerad till vissa rotlar, vilket också vissa tingsrätter har framfört till utredningen. Rotelinnehavaren får stor kunskap om de särskilda regler som gäller för just ungdomsmålen och för ungdomars situation i dag. Dessutom torde en specialisering underlätta framtida ut- och fortbildningsinsatser. Dessa fördelar gör sig gällande både i underrätt och överrätt.

De remissinstanser som inte önskar någon specialisering av ungdomsmålen i domstolarna har bl.a. framfört att de rotlar som handlägger ungdomsmål tidvis drabbas hårt av ”ryckighet” i arbetet och att tiden för ungdomsmål ibland inte räcker till. Vidare har framförts att lagstiftningen beträffande unga inte är så svår att den motiverar en specialisering. *Svea hovrätt* har anfört att kravet på specialisering under alla förhållanden skall tas bort för hovrätterna.

Vad gäller kritiken mot specialiseringen i domstolarna – som huvudsakligen rör praktiska svårigheter – bör här erinras om att ungdomsmålen som nämnts ovan inte behöver fördelas på särskilda ungdomsrotlar vid de hovrätter eller de mindre tingsrätter där det skulle vara olägenheter att införa sådana rotlar. Dessa problem borde inte i samma grad göra sig gällande på de medelstora och stora domstolarna.

Regeringen anser mot bakgrund av det som nu anförts att ungdomsmålen i tingsrätterna och hovrätterna även fortsättningsvis skall handläggas av särskilt utsedda domare.

Utredningen har föreslagit att specialiseringen helt tas bort i fråga om nämndemännen. Förslaget har välkomnats av *Svea hovrätt, Jönköpings tingsrätt, Jusek* och *Sveriges domareförbund*.

De skäl som regeringen har anført ovan beträffande bibehållande av specialiseringen för domarnas del gäller i hög grad också i fråga om nämndemän. Den särskilda erfarenhet beträffande kriminella ungdomars särskilda problem m.m. som kan krävas för att avgöra frågor i ungdomsmål gäller också för nämndemännen. Även fördelarna med personkontinuitet, dvs. att den unge om han återkommer efter att ha begått nya brott möter samma person, gäller för nämndemännen. Regeringen anser därför att särskilda nämndemän även fortsättningsvis skall döma i ungdomsmålen.

Frågan är sedan hur specialiseringen bör regleras. Som nämnts ovan skall ungdomsmål enligt dagens reglering handläggas av domare och nämndemän som är särskilt lämpade för uppgiften (25 § LUL). Det har visat sig vara mycket svårt för domstolarna att tillämpa lämplighetsrekvisitet. Domarna och nämndemännen har vidare inte på samma sätt som främst polis och åklagarna omedelbar kontakt och kommunikation med den unge. Enligt domstolarna är det inte ovanligt att bestämmelsen i 25 § LUL inte tillämpas. Det synes inte sällan vara så att ungdomsdomarna utses av praktiska hänsyn och av organisatoriska skäl och inte genom någon särskild lämplighetsprövning. Inte heller nämndemännen synes utses efter en särskild lämplighetsprövning. Mot bakgrund av detta anser regeringen att något särskilt lämplighetskrav för domare och nämndemän som handlägger ungdomsmål inte längre bör anges i lagtexten. För att bibehålla specialiseringen inom domstolen bör det i stället i lagtext föreskrivas att de lagfarna domare som skall handlägga ungdomsmål särskilt förordnas för den uppgiften av domstolen. Ett sådant förordnande bör lämpligen ges i domstolens arbetsordning.

Sammanfattningsvis föreslår regeringen således att kravet på att det skall vara särskilt lämpade domare och nämndemän som handlägger ungdomsmål ersätts med en bestämmelse om att de lagfarna domare och nämndemän som handlägger sådana mål skall vara särskilt förordnade för uppgiften. Regeringens förslag innebär att handläggningen fortfarande kommer att vara koncentrerad till vissa domare och nämndemän och speciallottas på särskilda rotlar.

5.4.2 Socialnämndens medverkan

Regeringens förslag: Socialnämnden skall underrättas om tidpunkten för huvudförhandlingen i de fall socialnämnden har lämnat eller skall lämna yttrande över den tilltalade.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens med det undantaget att underrättelseskyldigheten enligt utredningens förslag endast åligger tingsrätten.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser som har yttrat sig i denna del är positiva till utredningens förslag. *Svea hovrätt* har vidare ifrågasatt om inte den föreslagna underrättelseskyldigheten även skall åligga hovrätten, i vart fall i de mål som hovrätten själv begärt in ett yttrande från socialnämnden.

Skälen för regeringens förslag: Det finns idag inte någon reglering rörande socialtjänstens medverkan under huvudförhandlingen. Enligt utredningens enkätsvar från främst tingsrätterna och socialtjänsten framgår att det är ovanligt att företrädare för socialtjänsten medverkar vid huvudförhandlingen. Samtidigt har nästan samtliga tingsrätter svarat att det finns fördelar med att någon från socialtjänsten är närvarande. Det har framförts att närvaron ger möjlighet att få ett yttrande kompletterat och få fler upplysningar om den unges förhållanden. Annat som har påpekats från tingsrätterna är att domstolen närmare kan få veta vad den föreslagna vården kommer att innebära, att vården snabbt kan komma i gång och att den unge på ett bättre sätt inser allvaret i situationen.

Från samtliga berörda myndigheter och från advokater har i enkätsvaren framförts att socialtjänstens medverkan under huvudförhandlingen bör öka.

Regeringen instämmer i synpunkterna att det finns många fördelar med att en företrädare för socialtjänsten medverkar under huvudförhandlingen i de fall socialnämnden har lämnat yttrande. Framför allt kan det ge domstolen ett bättre underlag i påföljdsfrågan. Även för socialtjänstens arbete kan medverkan vid huvudförhandlingen vara värdefull. Socialtjänstens medverkan bör därför utökas i de fall nämnden har lämnat eller skall lämna yttrande. Socialtjänstens medverkan vid rättegången bör främjas genom att domstolen underrättar socialnämnden om tidpunkten för huvudförhandlingen. Eftersom socialtjänstens möjligheter att närvara är varierande beroende på lokala förhållanden, är det olämpligt med en bestämmelse om kallelse till huvudförhandling.

Utredningen föreslår att underrättelseskyldigheten endast skall gälla för tingsrätt. Regeringen delar *Svea hovrätts* uppfattning att de fördelar som följer av socialtjänstens medverkan i underrätt gör sig gällande även i överrätt. Underrättelseskyldigheten bör därför gälla såväl hovrätten som tingsrätten.

Det kan påpekas att det kan vara lämpligt med underhandskontakter för att få till stånd en medverkan i de fall det anses särskilt angeläget. Socialtjänstens medverkan är framför allt viktig under den del av huvudförhandlingen som behandlar den unges personliga förhållanden. För att på bästa sätt ta tillvara socialtjänstens resurser är det lämpligt att, åtminstone i de fall en huvudförhandling kan förväntas ta lång tid, i underrättelsen till socialtjänsten försöka ange vid vilken tid under förhandlingen den unges personliga förhållanden skall behandlas. Underrättelse bör ske även i de fall socialtjänsten i sitt yttrande har anfört att vård enligt socialtjänsten inte kan komma i fråga.

5.5 Offentlig försvarare

Regeringens förslag: En misstänkt som inte har fyllt 18 år skall ha rätt till offentlig försvarare, om det inte är uppenbart att han saknar behov av försvarare. När offentlig försvarare skall utses, skall undersökningsledaren omedelbart anmäla det till rätten.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens förslag med undantag av undersökningsledarens anmälningsskyldighet, som inte har berörts av utredningen.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser som har yttrat sig i denna del är positiva till utredningens förslag. *Svea hovrätt* och *Riksåklagaren* har vidare förordat en justering av den föreslagna lagtexten, så att det av lagtexten närmare framgår när ett förordnande kan underlåtas.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 24 § LUL skall en offentlig försvarare förordnas för en tilltalad som inte har fyllt 18 år, om det inte är uppenbart att han saknar behov av försvarare. Bestämmelsen fick sin nuvarande lydelse genom 1995 års ungdomsmålsreform.

1995 års lagändring var enligt motiven (prop. 1994/95:12 s. 94) föranledd bl.a. av att Sverige tillträtt FN:s konvention om barnens rättigheter och att FN:s kommitté för övervakning av barnens rättigheter enligt barnkonventionen kritiserat den då gällande bestämmelsen om offentlig försvarare i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Man borde enligt kommittén se till att offentlig försvarare alltid förordnades då ett barn misstänktes ha begått ett brott.

Enligt konventionens artikel 40 punkten 2 skall särskilt säkerställas att inget barn skall misstänkas eller åtalas för eller befinnas skyldigt att ha begått brott på grund av en handling eller underlåtenhet som inte var förbjuden enligt nationell eller internationell rätt vid den tidpunkt då den begicks. Varje barn som misstänks eller åtalas för att ha begått brott skall vidare ha vissa särskilt uppräknade garantier. Det gäller bl.a. att barnet snarast och direkt skall underrättas om anklagelserna mot sig och få juridiskt biträde eller annan lämplig hjälp vid förberedelse och framläggande av sitt försvar. Vidare skall barnet snarast få saken avgjord utan dröjsmål av en behörig, oberoende och opartisk myndighet eller rättsskipande organ i en opartisk förhandling enligt lag i närvaro av juridiskt eller annat lämpligt biträde och, såvida det inte anses strida mot barnets bästa, barnets föräldrar eller vårdnadshavare.

Enligt ordalydelsen gäller 24 § LUL endast den som är tilltalad. I motiven till 1995 års ändring uttalades att, för det fall åtal inte väcks, regleringen enligt rättegångsbalken torde utgöra tillräckliga garantier för att personer under 18 år får offentlig försvarare när det behövs (prop. 1994/95:12 s. 94).

Barnkommittén, som hade i uppdrag att göra en översyn av svensk lagstiftning och praxis i förhållande till barnkonventionen, ansåg att det inte är förenligt med konventionens bestämmelser att det finns en skillnad i förutsättningarna för att ha rätt till offentlig försvarare beroende på var i den rättsliga processen den unge befinner sig (SOU 1997:116 s. 484).

Utredningen har mot bakgrunden av enkätsvaren ifrågasatt om behovet av offentlig försvarare under förundersökningen för den som inte har fyllt 18 år tillgodoses genom reglerna i rättegångsbalken. Med hänsyn härtill, till de uttalanden som gjorts av FN:s kommitté för övervakning av barnens rättigheter samt Barnkommitténs ställningstagande finns det skäl att ändra bestämmelsen i 24 § LUL så att rätten till offentlig försvarare enligt denna paragraf även gäller misstänkta under 18 år.

Rätten till offentlig försvarare för en misstänkt under 18 år är enligt regeringens förslag inte absolut. Riksåklagaren har uttryckt farhågor för att den föreslagna bestämmelsen kan leda till att offentlig försvarare kommer att förordnas i ett stort antal förundersökningar som inte kommer att leda till åtal. Riksåklagaren menar att regeln därför bör knyta an till brottets svårighetsgrad. Enligt regeringens mening bör mot bakgrund av innehållet i FN:s barnkonvention någon sådan begränsning inte göras. I likhet med vad som gäller för tilltalade under 18 år bör dock offentlig försvarare normalt inte förordnas i de fall där man klart kan säga att den misstänkte inte har behov av det stöd som en offentlig försvarare kan ge. Skäl att i författningstexten närmare reglera i vilka fall ett förordnande kan underlåtas finns inte. Regeringen återkommer i författningskommentaren till i vilka fall det normalt kan anses vara uppenbart obehövt att förordna offentlig försvarare för den unge under förundersökningen (se avsnitt 8.1).

När en offentlig försvarare enligt 21 kap. 3 a § rättegångsbalken (RB) skall utses för en misstänkt, skall undersökningsledaren enligt 23 kap. 5 § RB göra anmälan om det till rätten. Sistnämnda bestämmelse är inte tillämplig när offentlig försvarare skall utses med stöd av den nu föreslagna regeln i 24 § LUL. Ett tillägg av innebörd att undersökningsledaren omedelbart skall underrätta rätten när offentlig försvarare med stöd av 24 § LUL skall förordnas bör därför införas i nämnda paragraf.

5.6 Brottsmisstänkta barn under 15 år

5.6.1 Inledning

Reglerna om brottsmisstänkta barn under 15 år innefattades inte i 1995 års översyn av lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare utan reformerades senast genom lagstiftning som trädde i kraft den 1 januari 1985. I de nu aktuella kommittédirektiven gavs utredaren i uppdrag att i den omfattning han fann befogad undersöka och analysera hur dessa regler förhåller sig till de regler som gäller för straffmyndiga ungdomar.

Utredningen har framfört att det under utredningsarbetet framkommit att det finns ett antal problem beträffande tillämpningen av de bestämmelser som reglerar handläggningen av ärenden med brottsmisstänkta barn under 15 år. Några frågor om denna grupp ställdes inte i utredningens enkätundersökning, men det framfördes ändå en del synpunkter på dessa ärenden. Det har bl. a. framförts att lagstiftningen beträffande utredningar om brott av ungdomar inte är tillräckligt tydlig och att

tillämpningen skiljer sig åt mellan olika polismyndigheter. Vidare har det framförts att brottsligheten i denna grupp har ökat och blivit allt grövre.

Det är viktigt att de bestämmelser som reglerar handläggningen av dessa ärenden är sådana att handläggningen kan ske snabbt och med tillbörlig hänsyn till barnet. Även om ärendena inte leder till några åtgärder inom rättsväsendet, måste det ställas stora krav på rättssäkerhet under handläggningen. Beträffande den till utredningen framförda synpunkten att tillämpningen av bestämmelserna skiljer sig åt mellan olika polismyndigheter, är utredningen av den uppfattningen att det ankommer på Rikspolisstyrelsen att söka åstadkomma en mer enhetlig rättstillämpning genom att utfärda nya allmänna råd. Rikspolisstyrelsen har meddelat att detta arbete redan har påbörjats i samråd med Riksåklagaren och Socialstyrelsen.

Utredningen menar att lagstiftningen om brottsmisstänkta barn under 15 år skulle behöva en större översyn än vad utredningen haft möjlighet att göra samt att en sådan översyn delvis skulle falla utanför dess uppdrag. Det bör enligt utredningen närmare utredas i vilken omfattning polisen skall utreda brott som har begåtts av barn under 15 år. En annan viktig fråga som enligt utredningen närmare bör utredas är i vilken utsträckning tvångsmedel skall få användas mot brottsmisstänkta barn under 15 år. Vid den jämförelse som utredningen har gjort mellan de bestämmelser som gäller för ärenden om brottsmisstänkta barn under 15 år och de som gäller för handläggningen av ungdomsmål har dock uppmärksamats vissa frågor där utredningen ansett sig kunna lämna förslag. Regeringen kommer i det följande att behandla utredningens lagförslag. Frågan huruvida reglerna om brottsmisstänkta barn under 15 år behöver en mer allmän översyn får övervägas i ett annat sammanhang.

5.6.2 Krav på skyndsamhet

<p>Regeringens förslag: En utredning i vilken någon brottsmisstänkt är under 15 år skall bedrivas särskilt skyndsamt.</p>
--

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser som har yttrat sig i denna del har antingen tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran. *Socialstyrelsen* har tillagt att det kan ta lång tid innan barn börjar berätta och att skyndsamheten i handläggningen därför måste anpassas till barnens ålder och utvecklingsnivå.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 4 § LUL skall en förundersökning mot den som inte har fyllt 18 år och som gäller brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader bedrivas med särskild skyndsamhet. Förundersökning skall avslutas och beslut i åtalsfrågan fattas så snart det kan ske och senast inom sex veckor från dagen för delgivning av brottsmisstanke enligt 23 kap. 18 § första stycket RB. Tidsfristen får överskridas endast om det är nödvändigt med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter. Något motsvarande skyndsamhetskrav för utredningar i vilken någon misstänks

för att ha begått ett brott före 15 års ålder finns inte i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Dock gäller ett allmänt skyndsamhetskrav vid behandling av brott av ungdomar, se prop. 1983/84:187 s. 19. Rikspolisstyrelsen har också i sina allmänna råd angett att det är viktigt att en sådan utredning bedrivs med särskild skyndsamhet.

Regeringen anser att det är väsentligt att utredningar som gäller barn under 15 år handläggs med största möjliga skyndsamhet, varvid hänsyn självfallet, som *Socialstyrelsen* påpekat, måste tas till barnets ålder och utvecklingsnivå. Utredningen skall således bedrivs så skyndsamt som omständigheterna medger. Eftersom omständigheterna i dessa utredningar kan vara mycket varierande bör inte några generella tidsfrister införas. För att understryka vikten av skyndsamhet bör det i stället i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare införas en särskild regel om att en utredning i vilken någon misstänks för att ha begått ett brott före 15 års ålder skall bedrivs med särskild skyndsamhet. Det saknas skäl till att – såsom görs i 4 § LUL – undanta vissa utredningar från skyndsamhetskravet.

5.6.3 Polisens möjligheter att vidta inledande utredningsåtgärder

Regeringens förslag: När polisen inleder en utredning för att utredningen kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge, skall polisen utöver att höra den unge även få vidta andra åtgärder innan socialnämnden har yttrat sig, om särskilda skäl för det finns.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser som har yttrat sig i denna del har antingen tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran. *Rädda Barnen* har tillagt att det är viktigt att den föreslagna bestämmelsen ses som en undantagsregel och får en restriktiv tillämpning.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 33 § andra stycket LUL får polisen i de fall utredningen inleds med stöd av 31 § första stycket 1 LUL, dvs. när den kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser med avseende på den unge, inte vidta några andra åtgärder än att hålla förhör med den unge innan socialnämnden har yttrat sig om betydelsen av en utredning.

Frågan har behandlats av Justitieombudsmannen (JO 1997/98 s. 140). I sitt beslut anför Justitieombudsmannen att det nuvarande förbudet i 33 § andra stycket LUL kan leda till att vissa utredningsåtgärder inte kan äga rum med tillräcklig skyndsamhet och att det därför kan ifrågasättas om inte regeln bör ändras så att det blir möjligt att i större utsträckning ta hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

Enligt regeringens uppfattning kan det förekomma situationer där det är viktigt att polisen skyndsamt kan genomföra vissa inledande utredningsåtgärder. Det kan gälla t.ex. förhör med målsägande och

vittnen eller vidtagande av straffprocessuella tvångsmedel enligt vad som är föreskrivet därom i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Det kan också vara så att det kan vara svårt att tillräckligt snabbt få ett yttrande från socialnämnden, vilket särskilt gäller under kvällar och helger. Att helt upphäva förbudet är dock inte en lämplig lösning, eftersom 31 § första stycket 1 LUL markerar att åtgärder från det allmännas sida på grund av brott av barn under 15 år i princip ankommer på sociala myndigheter, dvs. i första hand socialnämnden.

Regeringen delar således Justitieombudsmannens bedömning och menar att bestämmelsen bör ändras så att det i större utsträckning blir möjligt att beakta omständigheterna i det enskilda fallet. Regeringen föreslår därför att polisen får möjlighet att vidta andra åtgärder än förhör med den unge innan socialnämnden har yttrat sig om det finns särskilda skäl. Den föreslagna regleringen är tänkt att utgöra en undantagsregel. Huvudregeln skall vara att socialnämnden även fortsättningsvis bör yttra sig innan polisen vidtar annan åtgärd än förhör med den unge. Avgörande för om undantagsregeln skall tillämpas är om det finns ett omedelbart behov med hänsyn till utredningen att vidta andra åtgärder, innan socialnämnden har yttrat sig.

5.6.4 Specialisering inom polis- och åklagarmyndighet

Regeringens förslag: Utredning som gäller brott begångna av barn under 15 år skall normalt ledas av polis eller åklagare som är särskilt lämpad för uppgiften. Om barnet återkommer efter att ha begått nya brott, skall om möjligt samma polismän och åklagare anlitas för den nya utredningen.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De remissinstanser som har yttrat sig i frågan har med undantag av Riksåklagaren tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran. *Riksåklagaren* delar uppfattningen att utredningen bör koncentreras till vissa åklagare, men anser att något lämplighetskrav för dessa inte skall införas. Riksåklagaren föreslår att det i stället skall införas en regel att utredningen skall ledas av polis eller åklagare som är särskilt utsedd för uppgiften. I detta skall ligga att dessa personer är särskilt lämpade för uppgiften, t.ex. genom erfarenhet eller särskild utbildning.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 2 § första stycket LUL skall en förundersökning mot den som inte har fyllt 18 år, om det inte möter hinder, ledas av en åklagare eller polisman som, med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare, är särskilt lämpad för uppgiften. I andra stycket föreskrivs att om den unge tidigare har varit föremål för förundersökning eller utredning enligt 31 § LUL, om möjligt samma åklagare och polismän skall anlitas för den nya förundersökningen. Dessa bestämmelser gäller inte för barn under 15 år som misstänks för brott och någon liknande reglering finns inte för denna grupp. Enligt 18 § förundersökningskungörelsen (1947:948) bör förhör

med barn hållas av en person med särskild fallenhet för uppgiften. Denna bestämmelse får anses gälla analogt för en utredning av brott där den misstänkte inte har fyllt 15 år.

Utredningen har föreslagit att de regler som finns i 2 § LUL skall gälla också för straffmyndiga lagöverträdare.

Riksåklagaren menar att ett särskilt lämplighetskrav inte skall införas för de poliser eller åklagare som leder utredningar om brott begångna av barn under 15 år, och vill i stället att det föreskrivs att utredningen skall ledas av en polis eller åklagare som är särskilt utsedd för uppgiften.

De överväganden som gjordes i samband med att bestämmelsen i 2 § LUL fick sin nuvarande lydelse gör sig enligt regeringens mening gällande i minst lika hög grad när det gäller utredningar beträffande dem som inte har fyllt 15 år, både vad gäller att ärendena skulle koncentreras till vissa åklagare eller poliser samt att dessa skulle vara särskilt lämpade för uppgiften. En liknande reglering bör därför införas även för denna grupp. Även om det finns en bestämmelse som analogt kan anses tillämplig när det gäller lämplighet vid förhör med barn, anser regeringen att det bör införas en bestämmelse om särskild lämplighet för den som skall leda utredningen enligt 31 § LUL. Lämplighetskravet bör klart framgå av lagtexten. Regeringen föreslår därför att en med 2 § LUL i stort sett likalydande bestämmelse skall införas för barn under 15 år som misstänks för brott.

Utredningen har inte föreslagit någon bestämmelse om att särskilt förordnade domare skall handlägga en bevistalan i de fall en sådan förekommer. Inte heller remissinstanserna har påtalat något behov av en sådan bestämmelse.

5.6.5 Vårdnadshavarens medverkan

Regeringens förslag: Vårdnadshavaren eller någon annan som svarar för den unges vård och fostran skall kallas till förhör med den som är under 15 år, om detta inte är till skada för utredningen eller det annars finns särskilda skäl mot det.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser som har yttrat sig i denna del har antingen tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran.

Skälen för regeringens förslag: För ungdomar mellan 15 och 17 år som är skäligen misstänkta för brott gäller enligt 5 § LUL att vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran omedelbart skall underrättas samt kallas till förhör som hålls med den unge, om det inte är till men för utredningen eller annars finns särskilda skäl mot det. För den som är under 15 år gäller att vårdnadshavaren omedelbart skall underrättas om att en utredning enligt 31 § LUL har inletts, om det inte finns särskilda skäl mot det. Någon regel om att vårdnadshavare för den som är under 15 år dessutom skall kallas till förhör finns inte i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Däremot sägs i 23 kap. 10 § fjärde stycket RB, till vilken

32 § LUL hänvisar, att en sådan vårdnadshavare bör vara närvarande om det kan ske utan men för utredningen.

Regeringen anser att det är av stor vikt att vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran medverkar under utredningen och engageras för att komma till rätta med den unges brottslighet. I jämförelse med brottsmisstänkta ungdomar mellan 15 och 17 år gäller detta i än högre grad beträffande brottsmisstänkta barn under 15 år. För att tydliggöra vikten av föräldrarnas närvaro och medverkan bör regleringen enligt utredningen ändras så att den överensstämmer med vad som gäller för åldersgruppen 15–17 år.

Det har framförts till utredningen att vårdnadshavarna tillsammans med den unge bör delges utredningen av polismyndigheten när den är avslutad. Regeringen anser frågan om vårdnadshavarna bör närvara vid delgivning av utredning får avgöras från fall till fall. I de fall det kan vara aktuellt med någon åtgärd från socialtjänstens sida till följd av brottet förefaller det naturligt att socialtjänsten diskuterar det inträffade med den unge och föräldrarna. Detta utesluter dock inte att polisen när så bedöms lämpligt informerar föräldrarna och den unge om utredningsresultatet. Att polisen ger informationen kan vara aktuellt till exempel när det är fråga om omfattande eller allvarlig brottslighet. Det kan i sådana fall också vara lämpligt att informationen ges vid ett möte med vårdnadshavare och den unge där polis, åklagare och socialtjänst deltar. Normalt torde det dock vara tillräckligt att informationen ges av socialtjänsten. Eftersom det blir fråga om en bedömning från fall till fall, bör frågan inte regleras i författning.

6 Ikraftträdande

Lagändringarna bör träda i kraft den 1 juli 2001. Några särskilda övergångsbestämmelser behövs inte.

7 Ekonomiska konsekvenser

Genom förslaget att en offentlig försvarare skall förordnas redan under förundersökningen för en misstänkt under 18 år kan kostnaderna för offentligt försvar möjligen komma att ökas något. Kostnadsökningen torde dock vara marginell och rymmas inom befintliga anslagsramar. Övriga förslag medför ingen beaktansvärd kostnadsökning.

8 Författningskommentar

8.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

24 §

Bestämmelsen har ändrats på det sättet att en offentlig försvarare enligt denna bestämmelse kan förordnas för den som inte har fyllt 18 år redan innan åtal har väckts. Förutsättningarna för en tilltalad att få offentlig försvarare är givetvis de samma som tidigare.

En offentlig försvarare skall inte förordnas om det är uppenbart att den misstänkte saknar behov av försvarare. Vid bedömningen av behovet av en offentlig försvarare innan åtal har väckts bör beaktas att detta i många fall inte är lika starkt som därefter. En misstänkt kan exempelvis sakna behov av en offentlig försvarare vid bagatellartade brott eller i mål där åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande torde komma att meddelas. I dessa fall är det många gånger fråga om erkända brott av inte alltför svår beskaffenhet. Vidare kan en misstänkt sakna behov av försvarare i de fall där en förundersökning enligt 23 kap 22 § rättegångsbalken inte behöver genomföras.

I bestämmelsen har dessutom ett tillägg gjorts i en *ny andra mening* som innebär att åklagaren, när offentlig försvarare skall förordnas, skall anmäla det hos rätten. Motsvarande bestämmelse finns i 23 kap. 5 § rättegångsbalken för de fall när en offentlig försvarare enligt 21 kap. 3 a § rättegångsbalken skall förordnas för en misstänkt.

25 §

Bestämmelsens *första stycke* ändras på det sättet att kravet i lagtexten att särskilt lämpade lagfarna domare och nämndemän skall handlägga ungdomsmål ersätts med en bestämmelse att dessa domare skall vara särskilt förordnade av domstolen. Handläggningen kommer även fortsättningsvis att vara koncentrerad till vissa domare och speciallottas på vissa rotlar (se 4 § förordningen [1994:1763] med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare).

Ändringen har behandlats i avsnitt 5.4.1.

26 §

I ett nytt *andra stycke* har ett tillägg gjorts som innebär att rätten skall underrätta socialnämnden om tidpunkten för huvudförhandling i de mål socialnämnden har avgett eller skall avge yttrande enligt 11 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. En underrättelse bör även ske i de fall när det i yttrandet anges att vård inom socialtjänsten inte kan komma ifråga. För att undvika att socialnämndens resurser tas i anspråk i onödan, bör domstolen i underrättelsen om möjligt ange vid vilken tid den tilltalades personliga förhållanden kommer att genomgå. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 5.4.2.

31 §

Innehållet i *tredje stycket* har något justerat överförs till 33 och 34 §§.

32 §

Andra stycket är nytt och innehåller en bestämmelse om att utredningar om brott som misstänks ha begåtts av någon under 15 år skall bedrivas med särskild skyndsamhet. Utredningen bör bedrivas så skyndsamt som omständigheterna medger, varvid hänsyn naturligtvis måste tas till barnets ålder och utvecklingsnivå.

Bestämmelserna i *tredje och fjärde styckena* är nya och innebär en anpassning till de regler som gäller för misstänkta i åldersgruppen 15–17 år enligt 2 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Beträffande den närmare tillämpningen hänvisas till motiven till 2 § (prop 1994/95:12 s. 95 f.).

33 §

I paragrafen, som är ny, har dels från 31 § tredje stycket överförts regeln om att vårdnadshavaren som huvudregel skall underrättas om att en utredning har inletts, dels föreskrivits att vårdnadshavaren dessutom skall kallas till de förhör som hålls med den unge. En underrättelse eller kallelse skall inte utfärdas om det skulle innebära men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl mot det. Bestämmelsen innebär en anpassning till de regler som gäller för ungdomar 15–17 år enligt 5 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Beträffande den närmare tillämpningen hänvisas till motiven till 5 § (prop 1994/95:12 s. 97 f.).

34 §

Bestämmelsen motsvarar med några språkliga justeringar och tillägg förutvarande 33 §.

Till *första stycket* har från 31 § tredje stycket överförts regeln att socialnämnden omedelbart skall underrättas om att en utredning har inletts.

Tillägget i *andra stycket* innebär att polisen får möjlighet att vidta andra åtgärder än förhör med den unge innan socialnämnden har yttrat sig om betydelsen av en utredning enligt 31 § första stycket 1, om det finns särskilda skäl. Sådana särskilda skäl kan t.ex. vara att polisen skyndsamt måste vidta vissa inledande utredningsåtgärder så som förhör med vittnen och målsägande. I andra fall kan det vara nödvändigt att snabbt besluta om sådana tvångsmedel som kan vidtas enligt 36 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Ibland kan det också vara svårt att tillräckligt snabbt få ett yttrande från socialnämnden, vilket särskilt gäller under kvällar och helger. Den föreslagna regleringen är tänkt att utgöra en undantagsregel. Huvudregeln skall vara att socialnämnden även fortsättningsvis bör yttra sig innan polisen vidtar annan åtgärd än förhör med den unge. Vad som bör vara avgörande för att tillämpa undantagsregeln är om det finns ett omedelbart behov med hänsyn till utredningen att vidta andra åtgärder, innan socialnämnden har yttrat sig om utredningen har betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge.

8.2 Förslaget till lag om ändring i telelagen (1993:597)

47 §

Bestämmelsen i 47 § anger de fall där den som driver televerksamhet på begäran skall lämna viss uppgift. I förutvarande 7 föreskrevs att uppgift om teleabonnemang skulle lämnas ut till polismyndighet eller åklagarmyndighet, om myndigheten fann att uppgiften behövdes i ett särskilt fall för att myndigheten skulle kunna fullgöra sin underrättelseskyldighet enligt 31 § tredje stycket lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Med anledning av att regeln om underrättelseskyldighet i 31 § tredje stycket lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare om underrättelse till den unges vårdnadshavare har flyttats till 33 § i samma lag, görs i 7 en följdändring.

Förutvarande 31 § tredje stycket lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare innehöll även en regel om underrättelseskyldighet till socialnämnden. Den regeln har flyttats till 34 § i samma lag. I 47 § 7 görs ingen hänvisning till den bestämmelsen, eftersom 47 § 7 är föranledd av att polisen eller åklagaren skall kunna fullgöra sin underrättelseskyldighet till den unges vårdnadshavare (prop 1996/97:61 s. 81 f.).

8.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.

23 §

I *andra stycket* görs en följdändring med anledning av att 34 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare skall betecknas 35 §.

Lagförslagen i betänkandet Handläggning av ungdomsmål – en utvärdering av 1995 års ungdomsmålsreform (SOU 1999:108)

Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs att 24, 25, 26, 31, 32 och 33 §§ lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

24 §⁹

För en *tilltalad* som inte har fyllt arton år skall offentlig försvarare förordnas, om det inte är uppenbart att *han* saknar behov av försvarare.

För en *misstänkt* som inte har fyllt arton år skall offentlig försvarare förordnas, om det inte är uppenbart att *den misstänkte* saknar behov av försvarare

25 §¹⁰

Mål i tingsrätt och hovrätt mot den som inte har fyllt tjuogoett år skall, om det inte möter hinder, handläggas av lagfarna domare som, *med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare, är särskilt lämpade för uppgiften. Detsamma skall gälla i fråga om nämndemän som anlitas för tjänstgöring i sådana mål.*

Mål i tingsrätt och hovrätt mot den som inte har fyllt tjuogoett år skall, om det inte möter hinder, handläggas av lagfarna domare som *är särskilt förordnade för det.*

I mål som rör brott på vilket endast böter kan följa får andra än dem som avses i första stycket anlitas.

26 §¹¹

När åtal väcks mot den som inte har fyllt arton år, skall tingsrätten underrätta vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran om åtalet och tidpunkten för huvudförhandlingen, om det inte finns särskilda skäl mot det.

När åtal väcks mot den som inte har fyllt arton år, skall tingsrätten underrätta vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran om åtalet och tidpunkten för huvudförhandlingen, om det inte finns särskilda skäl mot det. *Om yttrande som avses i 11 § skall lämnas eller har lämnats,*

⁹ Senaste lydelse 1994:1760.

¹⁰ Senaste lydelse 1994:1760.

¹¹ Senaste lydelse 1994:1760.

skall tingsrätten underrätta socialnämnden om tidpunkten för huvudförhandlingen.

Om åtalet avser ett brott på vilket fängelse kan följa, skall vårdnadshavaren eller annan som avses i första stycket, höras i målet, om det kan ske och det inte finns särskilda skäl mot det.

Vårdnadshavare eller annan som hörs enligt andra stycket har rätt till ersättning och förskott enligt vad som är föreskrivet om vittne. Ersättningen skall betalas av staten.

31 §¹²

Kan någon misstänkas för att före femton års ålder ha begått ett brott får utredning rörande brottet inledas

1. om en utredning kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser med avseende på den unge,
2. om det behövs för att klarlägga om någon som har fyllt femton år har tagit del i brottet,
3. om det behövs för att efterforska gods som har åtkommit genom brottet, eller
4. om det annars är av särskild vikt att en utredning äger rum.

Har den unge inte fyllt tolv år får utredning inledas endast om det finns synnerliga skäl.

Den unges vårdnadshavare och socialnämnden skall omedelbart underrättas om att en utredning har inletts. Underrättelse till vårdnadshavaren får dock underlåtas, om det finns särskilda skäl mot en underrättelse.

Den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran skall omedelbart underrättas om att en utredning har inletts. Underrättelse behöver dock inte lämnas, om det finns särskilda skäl mot en underrättelse. Även socialnämnden skall omedelbart underrättas. Vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran skall vidare kallas till förhör som hålls med den unge, om detta inte är till skada för utredningen eller det av annan anledning finns särskilda skäl mot det.

32 §¹³

Bestämmelserna om förundersökning i 23 kap. 3 §, 4 §, 6–12 §§, 13 § första stycket och andra stycket andra och tredje meningarna, 14 §, 17 §, 18 § andra stycket, 19 §, 21 § och 24 § rättegångsbalken skall i tillämpliga delar gälla beträffande sådan utredning som avses i 31 §.

En utredning som avses i 31 § skall bedrivas med särskild skyndsamt.

¹² Senaste lydelse 1994:1760.

¹³ Senaste lydelse 1994:1760.

Utredningen skall, om det inte möter hinder, ledas av en åklagare eller polisman som, med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare, är särskilt lämpad för uppgiften.

Har den unge tidigare varit föremål för utredning enligt 31 §, skall om möjligt samma åklagare och polismän anlitas för den nya utredningen.

33 §¹⁴

Under utredning som avses i 31 § skall, om det inte möter hinder, företrädare för socialtjänsten närvara vid förhör med den unge.

Innan socialnämnden har yttrat sig om betydelsen av en utredning enligt 31 § första stycket 1, får utredningen inte omfatta annan åtgärd än förhör med den unge. Om brottsmisstanken kvarstår efter förhöret, skall protokoll över detta omgående sändas till socialnämnden.

Innan socialnämnden har yttrat sig om betydelsen av en utredning enligt 31 § första stycket 1, får utredningen inte omfatta annan åtgärd än förhör med den unge. *Om det finns särskilda skäl får dock även andra åtgärder vidtas.* Om brottsmisstanken kvarstår efter förhöret med *den unge och efter andra vidtagna åtgärder*, skall protokoll över *dessa* omgående sändas till socialnämnden.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2001.

¹⁴ Senaste lydelse 1994:1760.

Remissinstanser som yttrat sig över betänkandet Handläggning av ungdomsmål – en utvärdering av 1995 års ungdomsmålsreform

Remissyttranden har avgetts av Riksdagens ombudsmän, Svea hovrätt, Jönköpings tingsrätt, Malmö tingsrätt, Justitiekanslern, Domstolsverket, Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen, Kriminalvårdsstyrelsen, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Socialstyrelsen, Statens institutionsstyrelse, Barnombudsmannen, Ungdomsstyrelsen, Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet, Länsstyrelsen i Stockholms län, Svenska kommunförbundet, Kalmar kommun, Karlstad kommun, Sveriges akademikers centralorganisation, Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Nämndemännens Riksförbund, Organisationen för barnens rätt i samhället, Rädda barnens riksförbund samt Föreningen Sveriges socialchefer.

Östersund kommun, Tjänstemännens centralorganisation, Föreningen Sveriges polischefer, Svenska polisförbundet, Riksförbundet hem och skola samt Kriminologiska Institutionen vid Stockholms universitet har avstått från att lämna synpunkter.

Rå har bifogat yttranden från åklagarkammarmyndigheterna i Stockholm, Göteborg, Malmö, Linköping och Västerås.